

KUNGL. VITTERHETS
HISTORIE OCH
ANTI KVITETS AKADEMIEN

ÅRSBOK 2019

STOCKHOLM 2019

THE ROYAL SWEDISH ACADEMY OF LETTERS,
HISTORY AND ANTIQUITIES

ACADÉMIE ROYALE SUÉDOISE DES
BELLES-LETTRES, DE L'HISTOIRE
ET DES ANTIQUITÉS

KGL. SCHWEDISCHE AKADEMIE FÜR LITERATUR,
GESCHICHTE UND ALTERTÜMER

© 2019. De enskilda författarna och KVHAA, Stockholm

Grafisk formgivning: Lars Paulsrud

www.vitterhetsakademien.se

ISBN 978-91-88763-15-0, ISSN 0083-6796

DanagårdLiTHO, Ödeshög, 2019

OVE BRING

Öst möter Väst

OM DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNAS
NÄRVARO I HISTORIEN

”ÖST ÄR ÖST OCH VÄST ÄR VÄST och aldrig mötas de två” skaldade Rudyard Kipling 1889.¹ Orden har onekligen en viss poetisk kraft, men i sakfrågan hade Kipling naturligtvis helt fel.

Världshistorien ger otaliga exempel på att Öst och Väst har mötts och interagerat. Redan de feniciska sjömännen sökte sig västerut och influerade kulturellt ”de gamla grekerna”. Senare, under den hellenistiska perioden uppstod en mångkulturell civilisation i Medelhavsområdet. Stoicismens naturrättsliga tankegods om människors jämlikhet som en del av det universella och kosmopolitiska fördes från det orientaliska Kition på Cypern till Aten och Alexandria och vidare till Rom. Romarna talade när det gällde konst och filosofi om *ex oriente lux*, ljuset från öster.

Temat för detta föredrag är idéhistoriskt. Det kommer att handla om idéer som dyker upp, försvinner, och dyker upp på nytt under historiens gång. Frågan har ställts om de mänskliga rättigheterna, som detta begrepp är känt i dag, har en universell historisk förankring. En förankring som spänner över olika civilisationer, i såväl österland som västerland. Man tycker kanske att frågan inte behöver ställas eftersom FN 1948 antog ett epokgörande dokument som fick just benämningen den *Universella*

deklarationen om de mänskliga rättigheterna. I dag anses denna deklara-
tions 30 artiklar ha sedvanerättslig status och i princip vara bindande
för all världens stater.

Deklarationens bakgrund låg i Förenta Nationernas stadga vars
preamble markerade tron på ”de grundläggande mänskliga rättighe-
terna, på den enskilda människans värdighet och värde, [och] på lika
rättigheter för män och kvinnor”. När FN-stadgan antogs i San Francisco
i juni 1945 aviserade president Truman en plan för utarbetande av en
”International Bill of Rights” – som skulle bli acceptabel för alla nationer.
Han utsåg därefter den tidigare presidentens änka, Eleanor Roosevelt,
till ordförande i den FN-kommission som skulle påbörja detta arbete.²

Eleanor Roosevelt håller i den Universella deklara-
tionen om de mänskliga rättig-
heterna, New York 1949. Foto: National Archives.

Det västerländska bidraget

För Eleanor Roosevelt var det viktigt att slutresultatet skulle få just en universell förankring. De mänskliga rättigheterna var kända som en produkt av den västerländska upplysningen. John Locke hade betonat individens naturliga rättigheter gentemot statsmakten, Montesquieu hade förordat maktindelning och samvetsfrihet, Rousseau hade hävdad att människan var född fri men hade plikter gentemot samhället, Voltaire hade förespråkade yttrandefrihet och vänt sig mot religiös intolerans, Cesare Beccaria hade krävt ett avskaffande av tortyren som förhörsmetod, Mary Wollstonecraft och Olympe de Gouges hade insisterat på kvinnans rättigheter.

Denna våg av progressivt tankegods hade resulterat i rättighetsförklaringar på ömse sidor om Atlanten, ”The American Declaration of Independence” (1776) och den franska revolutionära ”Déclaration des Droits de l’Homme et du Citoyen” (1789). Begreppet mänskliga rättigheter blev en del av den västerländska kulturen.

Kampen mot slaveriet och slavhandeln, abolitionismen, fick stöd av den engelske keramikfabrikören Josiah Wedgewood. På porslin, medaljonger och trycksaker spreds en bild av en knäböjande afrikan i bojor som bönfallande lyfter sina händer. Afrikanen är omgiven av orden: ”Är jag inte en människa och en broder?”.

I August Strindbergs historiska drama *Gustaf III* förekommer i kungens hov den svarte lakejen Badin, hämtad från verkligheten. I en scen vänder sig löjtnanten Taube mot Badin med orden ”Vet hut, nigger!”, varpå upplysningsaktivisten Thomas Thorild skarpt reagerar mot Taube med orden: ”Varför skymfar du din svarte broder, människa! Är han icke av kvinna född, med mänskliga rättigheter, som du och jag?”.

Strindbergs vän Hjalmar Branting verkade i en europeisk kontext för arbetarnas sociala och fackliga rättigheter. I den Andra internationalen återfanns representanter för Europas socialistiska partier, som Eduard Bernstein från Tyskland och Jean Jaurès från Frankrike. Den revolutionära marxismen hade överflyglats av en demokratisk reformism.

I London accentuerades detta av The Fabian Society där George Bernard Shaw blev en framstående medlem. Europas socialister krävde också allmän rösträtt. För män! I England verkade då Emmeline Pankhurst med döttrar för kvinnlig rösträtt, en kamp som hade sitt ursprung i USA genom Susan B. Anthony.

Arbetet i FN

Perceptionen av det mänskliga rättighetsbegreppet som en västerländsk produkt gjorde det alltså viktigt för Eleanor Roosevelt att täcka in även yttringar från andra kulturer. Här hade hon hjälp av sin vice ordförande i FN-kommissionen, diplomaten och filosofen Peng Chun Chang från Kina. Denne verkade för ett inkluderande av konfucianismens tankar. Konfucius hade förespråkade medmänsklighet, moraliskt handlade, individens plikter gentemot samhället, men också furstens plikter gentemot befolkningen. Den styrande makten måste främja välfärd och social rättvisa för alla medborgare. Här kunde Chang stödja Eleanor Roosevelts idé om att inte enbart låta FN-deklarationen täcka in upplysningsrättigheter – som tankefrihet, yttrandefrihet, religionsfrihet och rättssäkerhet – utan även ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Denna ekonomiska och sociala välfärdsdimension var inte en självklarhet 1947–1948. Chang förespråkade, i Konfucius anda, vikten av hälsovård, mat, kläder och boende – akuta problem för en stor del av världens befolkning. Dessutom engagerade sig Chang, också i Konfucius anda, för rätten till arbete, utbildning, personlighetsutveckling och deltagande i kulturella aktiviteter. Samtliga dessa frågor kom sedan att återspeglas i olika artiklar i FN-deklarationen. Om detta kan man läsa i en bok med den fyndiga titeln *När Konfucius kom till FN*, som professor Hans Ingvar Roth gav ut 2016.³

I strävan efter universalism och allsidighet fick FN-kommissionen även hjälp av UNESCO, FN:s kulturella fackorgan. En UNESCO-kommitté ordnade en global enkätundersökning om synen på mänskliga rättigheter och fick in svar från muslimska, hinduiska, konfucianska och västerländska tänkare. Mahatma Gandhi hörde till dem som svarade och han under-

Peng Chun Chang. Foto: UN Photo.

strök att i asiatisk kultur motsvarades varje rättighet av en plikt. Detta Gandhis påpekande stöddes av Chang och följden blev att artikel 29 i den universella deklARATIONEN bekräftar individens ”plikter mot samhället”.

UNESCO förmedlade även ett svar från Kina med ett uttalande av Konfucius efterföljare Mencius (död omkr. 290 f.Kr.). Jag citerar Mencius: ”Människan är viktigast. Staten är mindre viktig. Suveränen är minst viktig.”⁴ Följden blev att man i FN-deklarationens preambel tog in den av Mencius hävdade rätten att göra uppror mot tyranni och förtryck. Medborgaren var viktigare än statsmakten.

Den 10 december 1948 antogs den universella deklARATIONEN om mänskliga rättigheter av FN:s generalförsamling, som då sammanträdde i Paris. Av FN:s dåvarande medlemsstater röstade 48 för, inga emot, men åtta avstod. Bland avstående märktes Sovjetunionen med några östeuropeiska klientstater, Sydafrika som hade sin apartheidpolitik, samt Saudiarabien som hade problem med rätten att byta religion och frågan

om kvinnors rättigheter. Den saudiska inställningen kan sägas var grunden till den kulturrelativism som i dag utmanar tanken på rättigheternas universella karaktär.

Kulturrelativismen

Krav har sedan 1990-talet ställts på hänsynstagande till olika regioners kulturella traditioner. Den universella tanken har relativiserats. 1990 antogs i Kairo en ”Deklaration om de mänskliga rättigheterna i islam” av medlemsstaterna i Organisationen för den islamiska konferensen. Kairo-deklarationen syftade dock inte till att utmana vad som antagits i FN, men dess normer var annorlunda.

En mer dramatisk markering av det regionala kontra det universella ägde rum på ett möte i Malaysia sommaren 1997. Malaysias färgstarke premiärminister Mahatir vände sig mot Västs benägenhet att kritisera andra och använda mänskliga rättigheter som ett mått på framsteg. Han föreslog en översyn av 1948 års deklARATION som, påpekade han, hade antagits när 120 av FN:s nuvarande medlemsstater inte var med i FN. Väst hade tvingat fram en text som inte tillvaratog ”fattiga länders behov”.

Mahatir anslöt sig här till den av Singapore hävdade tesen om specifika asiatiska värderingar (”Asian values”). Till skillnad från Väst betonade man i Asien kollektivets rättigheter i stället för individens. Ekonomisk utveckling var viktigare än massmedial frihet. Välfärd var viktigare än yttrandefrihet.

Kulturrelativismen hamnar ofta i ett påstående att de traditionella mänskliga rättigheterna är ett västerländskt påfund. Som påtvingats andra. En motsättning manas fram mellan vi och dem: ”The West against the rest”.

Jag menar att denna konfliktbeskrivning är falsk. Det finns en *politisk* klyfta mellan Nord och Syd, mellan Öst och Väst, men den vilar på felaktiga premisser och skulle kunna motarbetas. Modern västerländsk diplomati skulle kunna förmedla en uppskattning av andra kulturers bidrag. En närmare undersökning visar nämligen att icke-västerländska

civilisationer över tid bidragit till ett rättighetstänkande. Inte på ett konsistent, hållbart eller holistiskt sätt, utan mera *ad hoc*, som en återkommande, repetitiv företeelse som visar på bakomliggande mänskliga och sociala behov. Eftersom kunskapen om denna historiska verklighet har en potential att dämpa politiska spänningar, och föra stater närmare varandra, är den värd att dokumentera. Jag försökte göra just detta i en bok 2011⁵ – och låt mig nu ge några exempel ur historien på hur Öst föregriper Väst i ett rättighetstänkande.

Orientaliska bidrag

Sture Linnér har i en av sina böcker beskrivit hur sumererna, omkring år 2400 f.Kr., i staden Lagash i nuvarande Irak upptecknade en uppförandekod av moraliskt slag.⁶ Här erkändes individens rätt till frukterna av sitt arbete. Egendomsrätten skyddades gentemot övergrepp. Individerna tillerkändes en privat sfär. Ett mått av trosfrihet erkändes. Här kan spåras en medvetenhet om att samhället till allas båtnad fungerar bättre om social harmoni råder.

Det sumeriska kungadömet hade något hundratal år senare, då huvudstaden var Ur, ersatt moralreglerna med en juridisk uppförandekod. Reglerna upptecknades alltid i kilskrift på lertavlor. Kilskriftskulturen lade grunden till en skriftbaserad administration och förvaltning som länge skulle präglade det så kallade tvåflodslandet kring Eufrat och Tigris.

Detta gällde även sedan det babyloniska kungadömet tagit över makten i regionen. Kung Hammurabi har gått till historien. Hammurabis lag, cirka 1750 f.Kr., är upptecknad på en över två meter hög stele som finns att beskåda på Louvren i Paris. De 282 lagregler det gäller är visserligen inte uttryck för ett rättighetstänkande men är ändå av intresse i detta sammanhang. Lagen införde ett despotiskt strängt straffsystem för att bevisa för befolkningen att den privata blodshämnden inte längre behövdes. Staten skulle nu inneha ett våldsmonopol. Just genom stränghet ville lagstiftaren tillgodose de emotionella folkliga behov som låg bakom den okontrollerade blodshämnden. Hammurabis lag innebar alltså en

eftergift åt det traditionella för att kunna utveckla det moderna. Genom att statlig lagstiftning är på plats kan rättssäkerhet utvecklas.

I modernt språkbruk talar man om ett samhälle styrt av lagar ("rule by law"), vilket inte säger något om lagarnas kvalitet men skapar förutsägbarhet. Det avgörande steget mot rättssäkerhet är ett samhälle styrt av rätten som princip ("rule of law"), där lagens kvalitet är sådan att den uttrycker en "sann" rättvisa.

I faraonernas Egypten uppfanns rättvisesymbolen två vågskålar i jämvikt.⁷ Faraos ämbetsmän skulle beakta att varje människa hade att fullgöra vad samhället krävde av henne, så att alla medborgare får vad samhället tillerkände dem. Egyptierna tycks emellertid inte ha haft samma begåvning för lagstiftning som folken i tvåflodslandet. Det har inte gått att hitta några juridiska lagtexter. Men vi ska återge två exempel på ett humanitärt rättstänkande i praxis.

Under drottning Hatshepsuts regeringstid på 1400-talet f.Kr. prioriterades fred och handel med grannländerna. När väpnad konflikt ändå utbröt vid två tillfällen lär drottningen ha beordrat att krigsfångar skulle tas och behandlas väl. Denna kvinnliga faraos känsla för humanitet i krig kan ha utnyttjats av den franske egyptologen Auguste Mariette när han skrev scenariot till Verdis opera *Aida*. Den etiopiska prinsessan *Aida* är nämligen krigsfånge, men rör sig fritt i det faraonska hovet och behandlas således mycket väl.

Nu är detta inte ett exempel ur verkligheten, men den franske egyptologens bidrag i sammanhanget borgar för en viss spegling av verkligheten.

Det finns ett annat exempel på tidigt faraonskt humanitärt tänkande. Omkring år 1270 f.Kr. slöts ett fredsfördrag mellan Ramses II:s Egypten och det anatoliska Hattiriket. Det innehöll en klausul om återvändande politiska flyktingar. En sådan person, som kanske fruktade att bli betraktad som förrädare, skulle tillerkännas rättstrygghet. Vederbörande fick inte anklagas för brott, och man skulle inte, i översättning från den akkadiska språkversionen:

bringa fördärv över hans hus eller hans hustru eller hans barn; och inte döda honom och inte skada honom, vare sig hans ögon eller hans mun eller hans fötter.

Denna närmast poetiska traktattext har jag funnit i en skrift av vår akademis förre ledamot Harry Järv.⁸

Låt oss i denna kronologiska exposé återgå till tvåflodslandet. Babylonien erövrades till slut från öster av det framträngande Persien. Den nye kungen, Kyros II, med tiden kallad Kyros den store, var en god administratör. Det under hans tid ständigt expanderande riket hölls samman av en toleransens politik. De besegrade folken fick behålla sina gudar, sina seder och sin förvaltning. En princip om lokal självbestämmanderätt utvecklades. Folkslag som tidigare tvångsförflyttats fick återvända till sina hem. Judarnas babyloniska fångenskap upphörde.

År 538 f.Kr. utfärdade Kyros det som kallats den första universella

Kyros den stores cylinder, ca 538 f. Kr. Foto: British Museum.

förklaringen om de mänskliga rättigheterna. Den var universell i den meningen att det persiska riket i stort sett omfattade hela den då kända världen, från Indus i öster till Nilen i väster. Ett så stort område behövde hållas samman och ett sätt att göra det var att få befolkningen med sig. De olika folkslagen tillförsäkrades minoritetsskydd och religionsfrihet. De skulle känna sig befriade och inte erövrade. Individerna tillförsäkrades skydd mot soldaters övergrepp och egendomsskydd. Proklamationen härom upptäcktes av arkeologer 1879 i form av en akkadisk inskrift på en lercylinder. Den kan i dag beskådas på British Museum i London. Proklamationen är modern i den meningen att den aviserar en sekulär statsmakt som inte blandar sig i medborgarnas privata och andliga sfär.

Om vi så förflyttar oss till den indiska halvön och 800-talet f.Kr. kan vi notera hur den religiösa läran *Dharma* får ett grepp om människorna. Språket som förenar är sanskrit. I Indusdalen uppstår en uppförandekod av socialt vetande, *Dharmashastra*. Det är fråga om en ordning som visserligen omfattar det ojämlika kastväsendet, men som samtidigt söker kompensera dessa sociala skillnader med normer om allas rätt till human behandling, kroppslig integritet, religiös tolerans och tankefrihet. Dessa Dharmalärans allmänna principer gjorde sig gällande århundrade efter århundrade inom ramen för det som senare skulle kallas hinduismen.

Den hinduiska kulturen skulle i norra Indien få konkurrens av buddhismen. Det är oklart när den historiska personen Buddha, ”den upplyste”, levde, men det kan vara under 300-talet f.Kr. I den så kallade Benarespredikan slås fast en uppförandekod för människorna – den åttafaldiga vägen. Några av dessa rekommendationer – om rätt sinnelag, rätt tal och rätt handlande – inkluderar element av mänskligt rättighets-tänkande. Rätt sinnelag innebär att man i handling – om än inte i tanke – respekterar andras tänkande. Rätt tal innebär bland annat att man inte förtalar eller falskeligen anklagar andra (jfr rätten till rättvis rättegång, ”fair trial”). Rätt handlande innebär primärt att man respekterar andras rätt till liv och egendom, något som gäller såväl den vanlige medborgaren som maktens utövare.

Under Buddhas tid verkade såväl furstar som buddhister för skapandet av en indisk enhetsstat som inkorporerade olika kungadömen med olika religioner. Denna expansiva strävan förutsatte religionsfrihet. Under 200-talet f. Kr. framträdde en kung som förmådde förverkliga tanken på en större statsbildning. Han gick under namnet Ashoka. På många platser och många dialekter lät han rista in principer om religionsfrihet, omtanke om föräldrar, human behandling av tjänare och icke-bruk av våld, såväl internt som gentemot grannfolken. Ashokas inskrifter om dessa normer fungerande som en form av konstitution för hans rike.

Parallellt med denna statsrättsliga utveckling traderades i muntlig tradition det som kallades *Manus lag*. Den fick antagligen skriftlig form århundradet före Kristi födelse. Namnet Manu, med betydelsen ”den vise”, går inte att hänföra till en historisk person, men syftar i hinduisk mytologi på en legendarisk kung och lagstiftare. Vår akademis förre ledamot professor Siegfried Lienhard har för mig påpekat att den ursprungliga betydelsen av Manu var ”människa”.⁹

Manus lag innehåller närmare 2 700 verser med ett normgivande budskap till människorna. Vissa av dessa normer har särskilt uppmärksamats i vår tid, nämligen de som handlar om medmänskligt beteende i krig. Det rör sig med andra ord om ett tidigt uttryck för det som i dag kallas krigets lagar, eller humanitär rätt i väpnade konflikter.

Kungarna får lära sig att när de för krig är inte alla medel tillåtna i striden. Vapen får inte vara konstruerade för att orsaka det som numera kallas ”överflödig skada eller onödigt lidande”. De får inte vara försedda med taggar eller insmorda med gift. Inga personer som befinner sig på slagfältet i ett hjälplöst tillstånd får attackeras. Inte heller ska kungen anfälla människor som sover eller är nakna eller obeväpnade; inte heller dem som är svårt sårade eller flyr. Dessa humanitära bestämmelser var unika för sin tid. Senare skulle islam, genom några bestämmelser i Koranen, ta upp denna tråd, långt innan holländaren Hugo Grotius gjorde det under trettioåriga kriget.

Kronologin kräver att vi nu återvänder till Konfucius (död 479 f.Kr.) och den lära som hans lärjungar upptecknade i vad som kallats *Analekterna*, en textsamling som vår akademis ledamot herr Lodén nyligen översatt och kommenterat under rubriken *Konfucius samtal*.¹⁰ Konfucius såg sig inte som en nyskapare, han blickade bakåt i historien och menade sig förkunna gamla sanningar och beprövade moralregler. Han gav exempel på rätt leverne. Det var en plikt för varje individ att utveckla den medfödda goda viljan, att odla sin själ, till sina medmänniskors bästa. Detta gällde även fursten gentemot sina undersåtar.

Vid ett tillfälle i samtalen frågar en lärjunge sin mästare: ”Finns det ett ord som människan kan ha som rättesnöre genom hela livet?” och får svaret: ”Det ordet är väl ömsesidighet! Det du inte vill att andra ska göra mot dig, ska du inte heller göra mot dem!” Denna negerande form av den Gyllene regeln har mer normativ kraft än Matteusevangeliets positiva och mer allmänna skrivning. Men att tankegången ständigt återkommer visar på dess universella karaktär.

Ömsesidigheten som princip stod emellertid i ett visst motsatsförhållande till det kinesiska samhällets hierarkiska karaktär, som Konfucius erkände och stödde. Lydnaden mot familjefadern, provinsguvernören och fursten var primär, men kritik kunde framföras hovsamt och i den meningen innefattade konfucianismen ett element av yttrandefrihet.

Så kom kristendomen med sin formulering av den Gyllene regeln och sin version av Tio Guds bud. Ett människorättsligt budskap framträder i flera av budorden: rätten till liv, rätten till egendom, rätten till en rättvis prövning i tvister och respekten för andras familjeliv och privatliv.

Islam anländer och erövrar såväl territorier som människors hjärtan. Koranen innehåller ur ett modernt perspektiv, som vi vet, flera problematiska påbud, men islam står ändå under medeltiden för ett inkluderande synsätt i förhållande till minoriteter och trosinriktningar. Det muslimska väldet i Andalusien är ett exempel. Ett annat exempel rör Bosniens erövring 1463. Sultanen Mehmet Khan kungör då i ett dekret sin inställning till de bosniska franciskanerna:

Låt ingen besvära eller störa dem eller deras kyrkor. Låt dem leva i fred i mitt välde. Och låt även dem som blivit flyktingar göra så och leva i säkerhet. Låt dem återvända och låt dem slå sig ned i sina kloster utan fruktan i alla länder i mitt imperium.¹¹

Låt mig ta ett sista exempel. Det är hämtat från den nya tiden och rör, även det, en muslimsk härskare. Mogulriket i Indien leddes 1556–1605 av den kraftfulle kung Akbar. Sedan han i krig skaffat sig kontroll över

Govardhan, Kung Akbar med lejon och kalv, målning ca 1630. Metropolitan Museum of Art.

ofantliga områden blev han i fred inriktad på civil administration på ett sätt som i dag skulle kunna kallas ”good governance”. I likhet med Kyros den store insåg han att fast kontroll över ett rike med flera folkgrupper skulle underlättas av en rättssäkerhetens och toleransens politik. Politisk realism gick hand i hand med en dos humanitär idealism. Han avskaffade den på Koranen baserade rutinen att göra krigsfångar till slavar. Han avskaffade diskriminerande skatter som drabbat icke-muslimer. Politiska ämbeten var öppna för alla oavsett etnisk eller religiös tillhörighet. Jämlikhet, samvetsfrihet och religionsfrihet rådde. Ledamoten i vår akademi, herr Fazlhashemi, har påpekat att Akbar också uppmunttrade dialog mellan religioner och bjöd in företrädare för islam, hinduism, kristendom, judendom, bramanism med flera grupper att delta i samtal i hans palats.¹² Dialog med andra ledde till kunskapsinhämtning. Maktens utövare lyssnade. En form av yttrandefrihet växte fram.

Summering

Först två decennier efter Akbars död skulle denna form av framväxande rättighetstänkande dyka upp i västerlandet. Jag syftar igen på holländaren Hugo Grotius naturrättsliga författarskap. Därefter kom förupplýsningen med John Locke och vad som följde på den.

Min slutsats blir alltså att de mänskliga rättigheterna är universellt förankrade genom separata spår i historien. Vid flera tillfällen har Öst mött Väst. Stoicismen och dess naturrättsliga jämlikhetslära migrerade västerut, liksom kristendomen och dess budskap om kärlek till andra. Och 1948 kom inte bara Konfucius till FN, utan även Mencius och Mahatma Gandhi.

Argumentet att de mänskliga rättigheterna enbart skulle vara ett västerländskt påfund kan avvisas. De tillhör oss alla.

Föredrag vid Akademiens årshögtid den 20 mars 2019

NOTER

1. Rudyard Kipling, ”The Ballad of East and West”, 1889.
2. Se allmänt härom Glendon, Mary Ann, *A World Made New, Eleanor Roosevelt and the Universal Declaration of Human Rights*, New York: Random House, 2001.
3. Hans Ingvar Roth, *När Konfucius kom till FN, Peng Chun Chang och FN:s förklaring om de mänskliga rättigheterna*, Stockholm: Dialogos, 2016.
4. Citatet är något förenklat jämfört med Mencius original. Se Micheline R. Ishay (ed.), *The Human Rights Reader: Major Political Essays, Speeches, and Documents from Ancient Times to the Present*, 2nd edition, New York/London: Routledge, 2007, s. 62.
5. Ove Bring, *De mänskliga rättigheternas väg – genom historien och litteraturen*, Stockholm: Atlantis, 2011.
6. Sture Linnér, *Europas ungtid, Nedslag i Europas kulturhistoria fram till cirka 500 f.Kr.*, Stockholm: Wahlström & Widstrand, 2002, s. 41.
7. Se Erik Anners, *Den europeiska rättens historia, Några huvudlinjer, Del 1*, Stockholm: Norstedts, 1974 och 1990, s. 21.
8. Harry Järv, *Åsikter och avsikter – egna och andras*, Åbo: Scriptum, 2002, s. 287.
9. Intervju/samtal med professor Siegfried Lienhard, Danderyd, den 19 april 2009. Se vidare Doniger, Wendy (Ed.), *The Laws of Manu*, London: Penguin Classics, 1991.
10. *Konfucius samtal*, Översättning, inledning och kommentarer av Torbjörn Lodén, Stockholm: Appell Förlag, 2016.
11. Citerat efter Ingmar Karlsson, *En delad värld, Islam och Europa – igår, i dag och i morgon*, Stockholm: Wahlström & Widstrand, 2010, s. 95.
12. Mohammad Fazlhashemi, *Vems islam, De kontrastrika muslimerna*, Stockholm: Norstedts, 2008, s. 52.